

POTENȚIALUL DE MUNCĂ AL ROMÂNIEI ÎN CONTEXT EUROPEAN

Diana Roșu

Orice demers științific întreprins pe tărâmul economiei, care își propune să surprindă în prim plan problemele populației, se lovește din start de o dilemă metodologică. Pe de o parte populația, ca subiect al nevoii sociale, reprezintă finalitatea oricărei activități economice. Pe de altă parte, prin participarea nemijlocită la viața economică, ea apare ca un factor decisiv al dezvoltării. Oprindu-ne asupra acestei din urmă abordări, se poate spune că populația, alături de pământ și capitalul tehnic, reprezintă o măsură a potențialului economic al unei țări, a bogăției naționale.

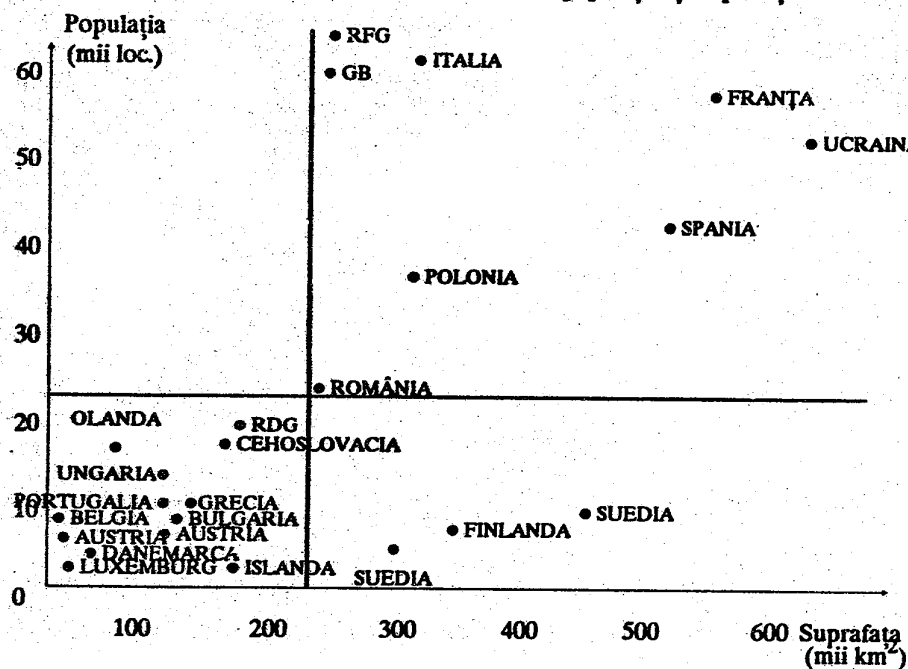
România, țară europeană încadrată din punct de vedere geografic între estul și sud-estul continentului, dispune potrivit date-

lor recensământului din ianuarie 1992 de o populație de 22.760.449 locuitori¹⁾. Acest număr este apropiat atât de media zonei de est și sud-est, cât și de cea a întregii Europe. Din punct de vedere al efectivelor de populație, țările europene constituie însă un grup neomogen, coeficientul de variație al acestei caracteristici fiind supraunitar. În consecință, media nu reprezintă un indicator relevant.

O încercare de a ilustra locul pe care îl ocupă România în contextul general european ne-o poate oferi figura nr. 1.²⁾ În funcție de "bogăția" în cele două resurse primare (populație și pământ) fiecare stat se situează pe un anumit punct din plan.

Figura nr. 1

Situația țărilor europene din punct de vedere al populației și suprafeței în 1990

Dacă vom lua România ca punct de referință, celelalte țări se grupează în 3 mari cadrane. Cadrantul I este reprezentat de țări cu resurse potențiale mai mari, cadrantul II cuprinde țări cu o populație mai redusă dar care dispun de o suprafață mai mare, iar în cadrantul III se află state "mai sărace" decât România, atât din punct de vedere al populației, cât și al pământului.

Dacă cele două resurse ar fi valorificate cu o eficiență egală de fiecare dintre statele vizate, România ar trebui într-adevăr să se afle în jurul valorii medii a puterii economice și nivelului de dezvoltare în Europa, deasupra unor țări ca Danemarca, Olanda, Elveția. Dar, pentru a concura la obținerea efectelor economice, populația, ca orice resursă, trebuie să se transforme în factor de producție, cu alte cuvinte să aibă loc procesul ocupării. Modul concret în care acesta se realizează, eficiența lui diferă de la o țară la alta. Dacă la acestea se mai adaugă și caracterul specific al formării și utilizării forței de muncă, precum și aportul adus de modelele culturale diferite, obținem un tablou deosebit de complex, de o mare diversitate și dificil de analizat.

În continuare vom încerca să surprindem câteva din principalele

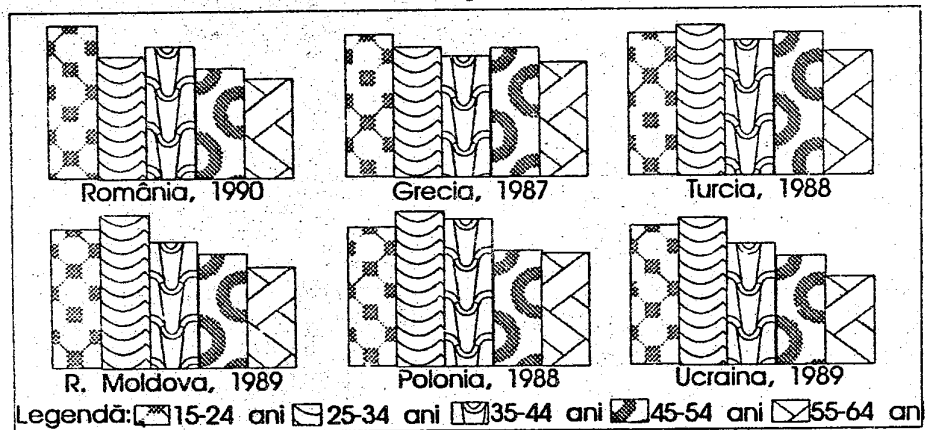
caracteristici ale forței de muncă, legate de populația în vârstă de muncă, populația activă și cea ocupată, restrângând pe alocuri spațiul analizei noastre la Europa de Est și Sud-Est ³⁾.

1. Populația în vârstă de muncă Structură și vârstă medie

Populația între 15-64 ani este un segment major al întregii populații, rezultat al evoluției în timp a fenomenelor demografice. Ea cuprinde diferite generații care, odată cu înaintarea în vârstă, pătrund sau ies din cadrul populației în vârstă de muncă. Ponderea diferitelor generații în cadrul populației în vârstă de muncă (P.V.M.) influențează la rândul ei măsura în care populația poate contribui la o dezvoltare economică susținută din punctul de vedere al: ratei de activitate, mobilității teritoriale și interprofesionale, continuității și discontinuității în asigurarea economiei cu factorul uman, presiunii ofertei asupra cererii de forță de muncă, stocului de învățământ și cunoștințe etc.

Structura pe grupe de vârstă a populației în vârstă de muncă comportă diferențe de la o țară la alta (figura nr. 2) ⁴⁾.

Figura nr. 2
Structura populației în vârstă de muncă pe grupe de vârstă în unele țări din Europa de Est

Ținând cont de faptul că vârsta de intrare pe piața muncii variază în funcție de nivelul de pregătire de la 16 la 25 de ani, se poate spune că pentru România presiunea noilor generații asupra pieței muncii în perioada 1990-1995 este mult mai mare decât, spre exemplu, în Polonia. Coroborată cu greutățile primilor ani de tranziție la economia de piață, caracterizați printr-un șomaj deja ridicat, această situație va da naștere la mari dificultăți în ceea ce privește asigurarea echilibrului între cererea și oferta de muncă.

Efortul României în acest sens trebuie deci să fie corespunzător mai mare decât al celorlalte țări est-europene, concretizându-se într-o politică cu mult mai activă în domeniul ocupării, în special în ce privește contingentele mai tinere.

Situându-se între țările cu cele mai tinere contingente ale populației în vârstă de muncă din Europa (locul III), România se află pe o poziție privilegiată și din acest punct de vedere.

Dacă vom grupa țările Europei din punct de vedere al valorii înregistrate de

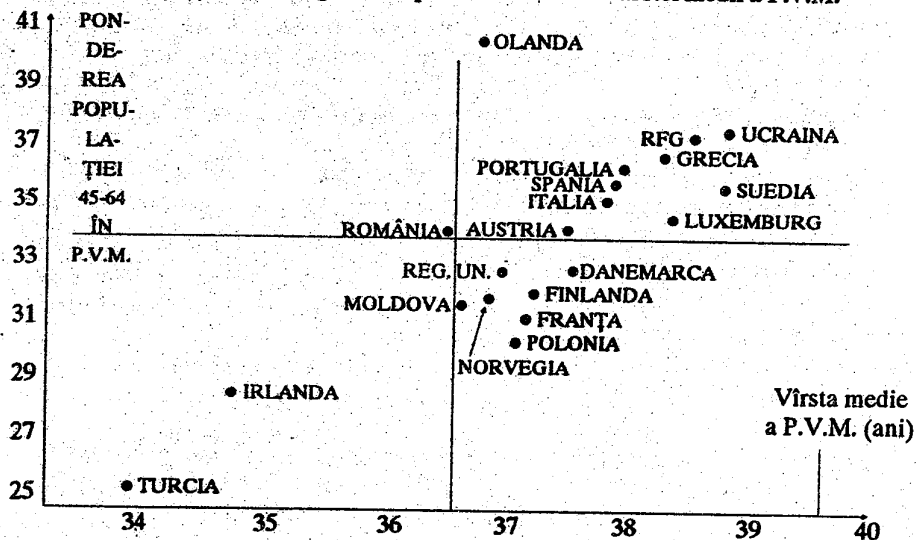
două caracteristici: vârsta medie a P.V.M. și ponderea grupei 45-64 ani în populația în vârstă de muncă (fig. nr. 3), observăm că, alegând ca punct de referință România, celelalte țări se împart în trei mari cadrane⁵⁾. Variația vârstei medii a P.V.M. nu înregistrează valori prea mari, ea fiind cuprinsă între 34-39 ani.

În cadranul I se află cele două țări cu o P.V.M. mai tânără decât a României, datorită ponderii ridicate a generațiilor până la 35 ani.

Cadranul II este ocupat de țări cu o P.V.M. ceva mai "bătrână", dar nu din cauza existenței unor generații peste 45 de ani mai numeroase, ci datorită mai ales ponderii pe care o deține populația între 35-45 de ani în cadrul P.V.M. Deși aparent defavorizate de o vârstă medie mai ridicată, în realitate aceste țări beneficiază în momentul actual de un segment mai important de populație cu rate de activitate maxime și cu posibilități optime de valorificare pe plan economic din punct de vedere al productivității, știut fiind faptul că acestea sunt atribute specifice grupei de populație 35-45 de ani.

Figura nr. 3

Situația țărilor europene din punct de vedere al vârstei medii a P.V.M.

Cadrantul III cuprinde țări cu o populație în vârstă de muncă caracterizată atât printr-o medie de vârstă mai mare, cât și printr-o pondere mai ridicată a populației peste 45 de ani. În funcție de configurația actuală a piramidei vârstelor și de evoluția ulterioară a fenomenelor demografice, ele sunt țări cu o structură a P.V.M. fie "mai bătrână", fie "în îmbătrânire". În comparație cu acestea, România dispune de un potențial uman mai tânăr și, cel puțin teoretic, mai capabil să susțină dinamismul viitor al economiei.

2. Populația activă și rata de activitate

Măsura cea mai fidelă a potențialului de muncă al economiei ne-o oferă populația activă, care ia în calcul doar acele persoane în vârstă de muncă care au capacitatea și aptitudinile necesare pentru a munci și doresc să o facă.

Dacă în ceea ce privește efectivul acesteia variația între țări este mare, din considerente de comparabilitate putem folosi rata de activitate ⁶⁾ ca mărime relativă.

Valorile înregistrate de rata de activitate a populației în vârstă de muncă suportă și ele variații destul de mari de la o țară la alta, cu o amplitudine maximă de aproximativ 30 de procente. Se constată că între statele cu cele mai ridicate rate de activitate, pe primele două locuri se situează R. Moldova (88%) și România (86,2%). Pe ansamblu, țările foste socialiste se caracterizează printr-o rată de activitate net mai ridicată comparativ cu țările din Europa de Vest și Sud. Tot cu rate de activitate înalte se înscriu și statele nord-europene.

O primă explicație a acestor diferențe constă în însuși modul de calcul al ratelor de activitate. Astfel, pentru țările est-europene

s-a folosit ca bază de raportare populația în vârstă de muncă conform limitelor legale în vigoare, cu o vârstă de retragere sub nivelul statelor occidentale, deci e firesc să rezulte o rată de activitate relativ mai mare.

O a doua cauză o reprezintă diferențele dintre ratele de activitate ale femeilor. Configurația ratelor de activitate ale populației feminine este în linii mari aceeași cu cea a ambelor sexe, cu deosebirea că diferența dintre valorile extreme este considerabil mărită (de la 30 la aproximativ 50 de procente).

O ilustrare mai nuanțată ne-o oferă în acest sens fig. nr. 4, în care țările sunt localizate în funcție de valorile înregistrate pentru caracteristicile: rata de activitate generală și rata de activitate a P.V.M. Evident, toate țările se află sub dreapta d care descrie cazul (imposibil) în care cele două rapoarte ar fi egale. Observăm că dacă se duce o paralelă d¹ la dreapta d, țările Europei de Est se află sub dreapta nou creată. Această separare semnifică faptul că pentru a avea rate de activitate generală aproximativ egale cu statele occidentale, țările foste socialiste se bazează pe o populație în vârstă de muncă cu rate de activitate mai mari. Faptul că vârsta de retragere este mai redusă în aceste țări nu este singura explicație pentru care apar aceste deosebiri.

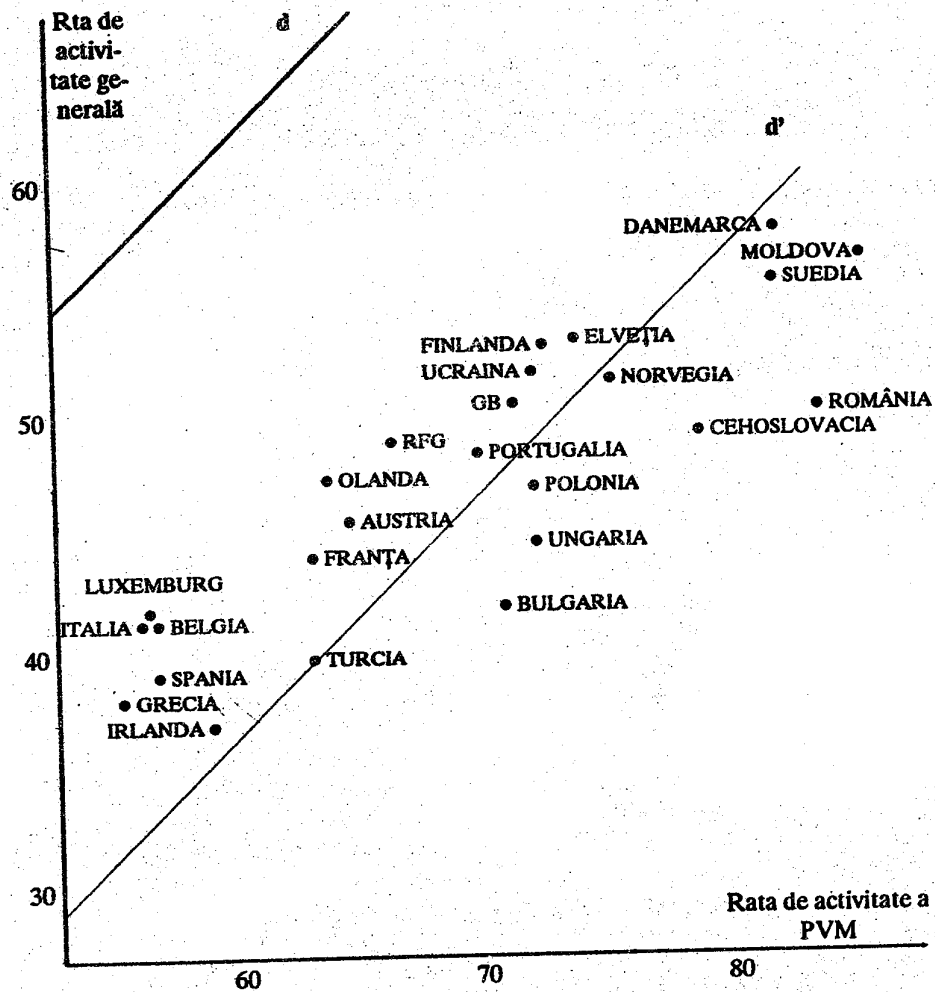
Intervin aici o complexitate de factori, printre care:

- o mai bună antrenare, în cazul țărilor occidentale a resurselor de muncă utilizabile din afara limitelor de vârstă ale vieții active, prin politici de promovare a unor forme specifice de ocupare pentru persoanele tinere și de vârstă înaintată;

- un raport de dependență al populației din afara vârstei de muncă mai mic referitor la țările situate deasupra dreptei d¹, cauzat în special de o pondere mai mică în populația totală a tinerilor sub vârsta minimă de activitate ș.a.

Figura nr. 4

Rata de activitate generală și rata de activitate a P.V.M. în unele țări din Europa

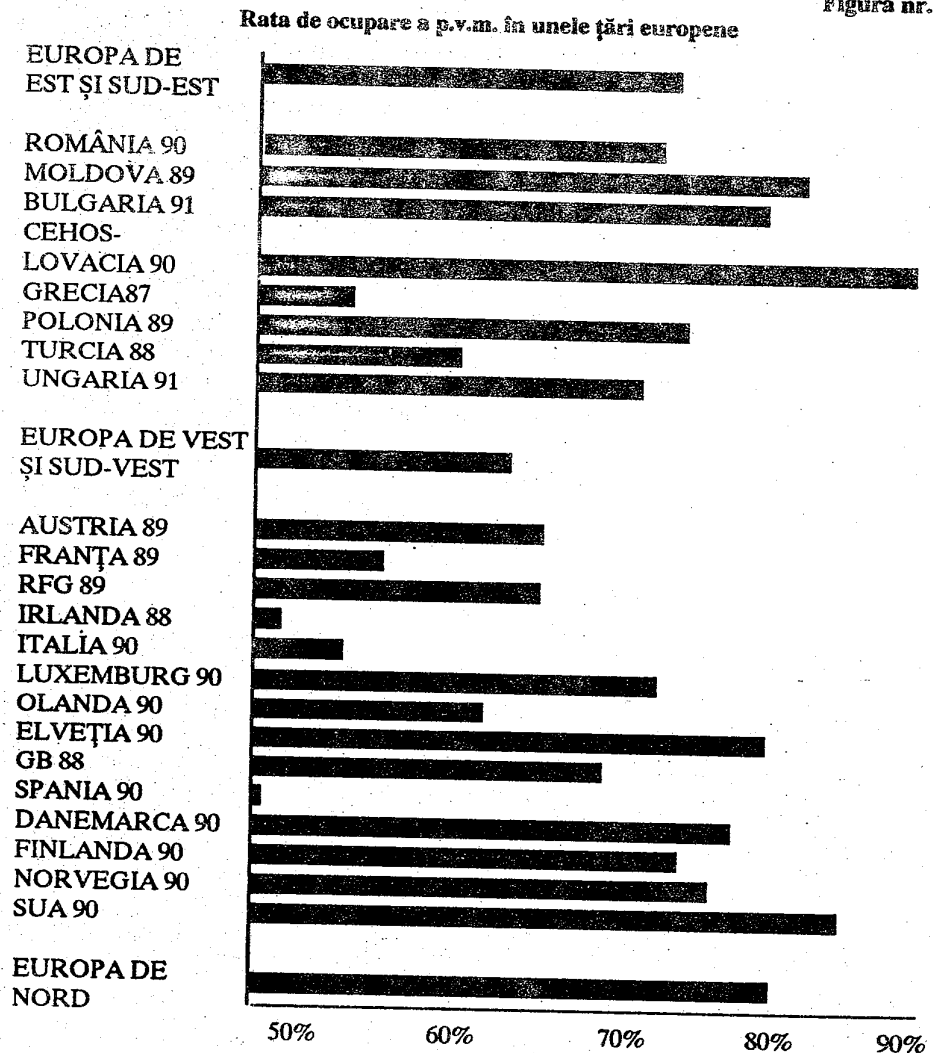

3. Populația ocupată. Rata de ocupare

Populația activă cuprinde populația ocupată și persoanele în căutarea unui loc de muncă (șomeri). Întrucât populația ocupată exprimă măsura utilizării efective a

factorului uman, vom proceda la o analiză separată a acesteia. Corespunzător normelor metodologice ale Biroului Internațional al Muncii, populația ocupată include persoanele care desfășoară o activitate aducătoare de venit, și anume: salariați, patroni și asociați, lucrători independenți, lucrători familiari neremunerați, membrii permanenți ai forțelor armate.

Figura nr. 5

Ca mărime absolută, populația ocupată a României a fost în anul 1990 de 10945,7 mii persoane⁸⁾. Variațiile mari între țări în ceea ce privește mărimea populației ocupate ne-au determinat ca, pentru continuarea analizei comparative, să apelăm la mărimi relative. În figura nr. 5⁹⁾ este ilustrată starea actuală a ocupării în țările europene cu ajutorul ratei de ocupare a populației în vârstă de muncă¹⁰⁾.

După cum se poate observa, rata de ocupare a populației în vârstă de muncă în România este ușor mai scăzută decât media Europei de Est și Sud-Est, întrucât pentru țara noastră am utilizat ca bază de raportare întreaga populație cuprinsă între 15 și 65 ani, spre deosebire de celelalte țări foste socialiste, unde am luat în calcul populația cuprinsă între limitele de vârstă conform legislației în vigoare (sub 65 de ani).

În comparație cu media țărilor Europei de Vest și Sud-Vest, rata de ocupare este sensibil mai mare în România, cu peste 8 procente. Față de aceste țări, aparent, sub aspect extensiv, se poate spune că în țara noastră "se muncește mai mult". Cu rate mai înalte ale ocupării (mai mari în medie cu 6%) se înscriu însă țările Europei de Nord.

Trebuie subliniat și faptul că, la nivelul anului 1990, asupra populației ocupate a României își pun amprenta diferite fenomene care reușesc să distorsioneze, mai mult sau mai puțin, fidelitatea acestui indicator: șomajul tehnic, existența unor supraefective ca urmare a "conservării" unui model de "ocupare deplină" din perioada anterioară, numărul mare de persoane ocupate în agricultură etc.

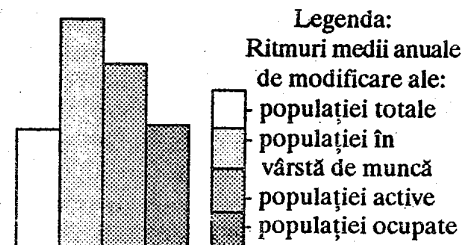
La acestea se adugă diferențele înregistrate între țări în ceea ce privește rata de ocupare a femeilor. În majoritatea cazurilor, țările cu o rată de ocupare a femeilor mai mare se dovedesc a avea și rate generale ale ocupării mai înalte.

Disponând de un nivel de trai mai scăzut și de venituri medii mai mici, populația în vârstă de muncă din România, ca și din celelalte țări est-europene, este nevoită să apeleze într-o măsură mai mare la muncă ca singura sursă de existență, în comparație cu țările europene dezvoltate.

4. Scurte concluzii

4.1. Până în 1990, populația ocupată a României a crescut continuu, deși cu un ritm decelerat (figura nr. 6)¹¹⁾. Începând cu 1991, evoluția respectivă a fost inversată. Crearea de noi locuri de muncă a fost dacă nu stopată, mult încetinită. În plus, fenomenul de șomaj înregistrează o creștere accelerată, astfel încât populația ocupată și-a redus ponderea în cadrul celei active.

Figura nr. 6
Evoluția forței de muncă în România în perioada 1980-1990

În intervalul 1980-1990, populația activă în România a înregistrat o creștere relativă mai mare decât populația totală, dar mai mică decât a populației în vârstă de muncă, ilustrând o scădere a ratei de activitate a P.V.M. în condițiile unei creșteri a ratei de activitate generale. O situație similară se înregistrează în acest sens și în țări ca Cehoslovacia, Franța, Italia.

O altă observație apare în legătură cu raportul dintre creșterea populației totale și a celei ocupate. Dacă până în prezent (1991) raportul amintit s-a menținut aproximativ unitar, odată cu creșterea șomajului el va continua să scadă, conducând la înrăutățirea ratei de dependență.

4.2. Analiza raporturilor dintre: ritmul investițiilor și ritmul ocupării; ritmul producției și ritmul ocupării; ritmul productivității și ritmul ocupării permite, de asemenea, unele concluzii cu privire la procesele de ocupare.

În intervalul 1975-1989, raporturile de mai sus¹²⁾ înregistrează în România valori ridicate (8,2; 15,4; 13,4). Acestea sunt mai mari nu numai față de cele medii calculate pentru Europa de Vest (6,7; 7,7; X)¹³⁾, dar și față de state ale Europei de Est ca: Cehoslovacia (2,3; 3,4; 2,4), R.D.G. (3,6; 7,1; 6,1), URSS (6,5; 5,9; 4,8). Singura țară est-europeană în care valorile respective sunt mai mari decât în România este Bulgaria (54,1; 48,7; 47,5).

Situația prezentată ne conduce la următoarea concluzie. Pentru o creștere cu o unitate a ocupării, în România au fost necesare: un efort investițional mult mai mare, o creștere mai mare a rezultatelor producției și a productivității în comparație cu celelalte țări. Cu alte cuvinte, crearea netă de locuri de muncă a devenit în România mai scumpă, mai dificilă. Această stare, coroborată cu evoluția descendentă a producției, productivității și investițiilor din cei trei ani de tranziție la economia de piață agravează și mai mult dezechilibrele deja apărute pe piața muncii.

Cu un proces al tranziției început mai devreme, celelalte țări foste socialiste se confruntă și ele din plin cu problema șomajului, poate mai acut decât la noi. Ele prezintă însă situații de fond diferite. Pe termen mediu și lung asigurarea echilibrului între cererea și oferta de muncă pare a fi în România o problemă mai dificilă de surmontat, în condițiile declinului investițiilor și al producției. Este un motiv în plus pentru care se impune în țara noastră o politică de ocupare mult mai activă, nu numai în

comparație cu statele cu o economie de piață dezvoltată, ci chiar față de celelalte țări aflate și ele în tranziție.

4.3. Prin prisma analizelor noastre, principala concluzie cu valoare de parametru al prognozei de dezvoltare rezidă în aceea că, deși România dispune de o importantă bogăție relativă în ceea ce privește resursele de populație, continuă să se afle mult sub nivelul de dezvoltare european. Procesul de transformare a resursei în factor efectiv de producție este supus unor distorsiuni multiple. Acestea vin atât din interiorul pieței muncii, cât și, mai ales, din jocul altor fenomene economice. În acest sens, într-un raport ONU pe probleme de mediu și resurse umane intitulat "Viitorul nostru comun", se arată: "Populația este o sursă creatoare pe care societatea trebuie s-o folosească. Dar, pentru a putea fi folosită trebuie să fie mai bine hrănită, mai bine îngrijită medical etc. Această populație trebuie educată pentru a putea deveni creativă, îndemnatică, productivă și mai aptă de a se putea ocupa cu problemele zilei de azi. Toate acestea pot fi realizate numai printr-o participare susținută la procesul de dezvoltare"¹⁴).

1. Recensământul populației și al locuințelor, C.N.S. iunie 1992.

2. Datele au fost prelucrate din următoarele surse: "Rapport mondial sur le developpement humain", 1992; "World Education Report", 1992, p. 109.

3. Am luat în considerare următoarele țări: România, Republica Moldova, Bulgaria, fosta Cehoslovacie, Grecia, Polonia, Turcia, Ucraina și Ungaria.

4. Sursele de prelucrare a datelor au fost: "Anuarul statistic al României", C.N.S., 1991; "Anuarul statistic al Republicii Moldova", 1990; "Yearbook of Labour Statistics", I.L.O., Geneva, 1991.

5. Idem (4)

6. Pentru exprimarea ratei de activitate se pot folosi doi indicatori: a) rata de activitate a populației în vârstă de muncă, ca raport între populația activă și populația în vârstă de muncă; b) rata de activitate generală, ca raport între populația activă și populația totală.

7. Sursele de prelucrare a datelor au fost: "Employment Observatory - Central and Eastern Europe", nr. 2/1992; "Anuar al Republicii Moldova", 1990; "Yearbook of Labour Statistics", ILO, 1991.

8. "Balanța resurselor de muncă ale României la 1 ianuarie 1991", C.N.S.

9. Idem (7)

10. Rata de ocupare a P.V.M. a fost calculată ca raport între populația ocupată și P.V.M.

11. Calculat pe baza datelor din: "Anuarul statistic al României", C.N.S., 1991; "Employment Observatory - Central and Eastern Europe", nr. 2/1992.

12). Calculate pe baza datelor din: "Etude sur la situation économique de l'Europe en 1989-1990", CEE, Nations Unies, New York, 1992.

13. Lipsă date.

14. S. aburo Okita, "Cu fața spre secolul 21", Editura AGER- Economistul, 1992.